

KUR'ÂN MEALİ BAĞLAMINDA HARFÎ TERCÜME İLE TEFSİRÎ TERCÜME TÜRÜ ARASINDA BİR MUKAYESE

Hasan YILMAZ (*)

Öz

Bu makalede, Kur'ân tercüme teknik ve türleri bağlamında harfî tercüme ile tefsirî tercüme üzerinde durulacak; sonra İslâm tefsir geleneğindeki iki tercüme türü arasında, meal metodolojisi ve çeviri usulü açısından bir mukayese yapılacaktır. Kur'ân'ın kavram ve deyimsel ifadelerini hedef dilde harfiyen tercüme etmek neredeyse imkânsızdır. Kur'ân'ı kaynak dilindeki ilahî, mucizevî söz dizimi, belâgati ve eşsiz üslûbu ile hedef dile aynen taşımak çok zordur. Bu sebeple Kur'ân'ın kavram ve ifadelerini, lafız ve metninden ziyade delalet ettiği mana ve mefhumuna bağlı kalarak, tefsirî tercüme türü veya anlam ve yorum merkezli tercüme ile hedef dillerde anlaşılan manayı aktarmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Meal Metodolojisi, Tercüme Türleri, Harfî Tercüme, Tefsirî Tercüme.

A Comparison Between Literal Translation and Interpretative Translation Kinds With in The Context Of Qur'an's Translation

Abstract

In this article, literal translation and interpretative translation will be focused on within the context of The Holy Qur'an's translation techniques and kinds. Afterwards a comparison with regard to translation methodology and style between two translation kinds in Islamic interpretation tradition will be made. It is almost impossible to translate word for word, namely literal translation or make sense of The Holy Qur'an's concepts and idiomatic expressions in target language exactly. It is also very difficult to transfer into target language within the framework of The Holy Qur'an's source language divine, miraculous syntax, eloquence and unique style, wondrous method. Therefore The Holy Qur'an's concepts and expressions

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı,
hasyil70@atauni.edu.tr.

should be transferred in target languages by review based translation style or adhering conception, meaning by meaning, namely interpretative translation kind considering meaning rather than wording, literal and text.

Key Words: Qur'an, Translation Methodology, Translation Kinds, Literal Translation, Interpretative Translation.

Giriş

Bir meal veya tercümede, metnin kaynak dildeki muhtemel manalarından birini tercih ederek, hedef dile yansıtmak bir yorum işidir. Zira mütercim bu durumda bir ya da birkaç anlam ve yorumu tayin ederek aktarmak zorunda kalmaktadır. Muhtemel mana ve tefsirlerin tamamını yansıtamamaktadır. Bu da çevirilerde ya da meallerde çoğu zaman anlam, belâgat ve estetik kaybına sebep olmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'i sahih bir biçimde, 'kelimesi kelimesine tercüme' ya da meal olarak aktarma, hedef dilde daha işlevsel olması açısından 'anlam ve yorum merkezli tercüme', Kur'ân'ı doğru anlama ameliyesiyle birlikte düşünülmelidir. Zira hedef dillerdeki muhataplar, Kur'ân-ı Kerim'in anlamı ve ilahî mesajı ile ancak meallerle buluşmaktadırlar. Bunun için Kur'ân-ı Kerim'i kaynak dili Arapçadan hedef dillere tercüme ederken yol kazasına uğratmadan 'anlam, söz dizimi, belâgat ve estetik' kaybına yol açmadan taşımak bir gerekliliktir.

'Dilbilim, yorumbilim ve çeviribilim' açısından 'tercüme olgusu'; kelimenin tam anlamıyla bir sanattır. Bu sanat ise, "kelimesi kelimesine birebir çeviri yapma çabası" ile "dil'in işlevine uygun anlamı anlamına tercüme, anlam ve yorum merkezli çeviri yapma" etkinliği arasında bir sentezden ibarettir. Çeviri işleminde dil bilgisi çok önemlidir. Özellikle her iki dili, metnin kaynak dilini ve aktarılacağı hedef dili iyi bilmek gerekir. Her iki dilin bütün imkânları ve her türlü kullanımları çok iyi bilinmelidir. 'Kur'ân tercümesi' söz konusu olduğunda ise, kaynak dili Arapçayı ve tercüme edileceği hedef dilleri de iyi bilmek gerekir. Zira çeviri işlemi söz konusu iki dile hâkimiyet meselesidir. Dolayısıyla bir çevirinin mükemmelliği ya da eksikliği, bu dillere hâkimiyet meselesine bağlıdır.

Bu çerçevede sadece Kur'ân'ı değil, herhangi bir edebî eseri bile kaynak dildeki bütün incelikleriyle, zenginlikleriyle ve dil zevkiyle hedef dile 'mana, belâgat ve estetik' kaybı olmadan aynen aktarmak mümkün değildir. Fakat bu zorluk ve imkânsızlık hedef dillerde yine de anlaşılır bir ifade ve üslûba sahip olmayan çok sayıdaki meal için bir mazeret değildir. Allah kelamı bilgi, ciddiyet, dile hâkimiyet ve belki de hepsinden önemlisi uzun yıllar süren bir gayret ister. Bu anlamda Kur'ân-ı Kerim gerek anlamak gerekse anlatmak, başka bir dile tercüme etmek için uğrunda sarfedilecek her türlü çabaya fazlasıyla lâyıktır. Bu neden-

le tercümelerin anlaşılır bir dil ve üslûp yapısına sahip olmasına; ayrıca kaynak metne bağlı kalmasına özen gösterilmesi gerekir. Tercümelerde en büyük başarı, metinde çeviri kokusu ve tercüme havasını muhataplara hissettirmemektir. Bunu sağlayabilmenin en önemli şartlarından biri de, tercümesi yapılan metnin kaynak dilinde kullanılan deyimsele ifadeleri, kelimesi kelimesine 'harfî çeviri' tarzıyla tercüme etmeyip, hedef dilde deyimsele ifade ve terkiplere anlamı anlamına karşılık gelen tabirleri bulup kullanmaktır.

Her iki dil iyi bilindiğinde böyle bir işi gerçekleştirmek ilk bakışta kolay gibi görünebilir. Ancak çeviri, dil ve edebî sanatların en zoru olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir dilin belli bir toplum ve kültürün ifade aracı olduğunu yani dil dışı, metin ötesi bağlamı da göz önüne getirecek olursak çeviri işinin ne denli güç bir iş olduğu anlaşılacaktır. Çünkü çeviri yapmak için salt dili bilmek, her iki dil bilgisi ve metni salt dilbilimsel yapısıyla ya da dil boyutuyla tanımak yeterli değildir. Bunların dışında o dilin ifade aracı olduğu toplumu, kültürü, dünya görüşü ve hayat tarzını da bilmek gerekmektedir. Zira çeviri etkinliği sadece dilbilimsel bir süreç değil, aynı zamanda yorumbilimsel bir süreçtir. Bunun için metin ötesi ve dil dışı vasatla ilgili geniş bir bilgiye sahip olmak önem arz etmektedir. Çeviri yaparken karşılaşmamız mukadder olan tarih, toplum ve kültür farklılıklarından kaynaklanan güçlüklerin üstesinden gelebilmek için metnin ilk ve doğrudan hitap ettiği çevreyi, orada yürürlükte olan hayat tarzı ve dünyayı algılama biçimini tanımak, ifadelerin atıflarını yakalama bakımından önemlidir. Dolayısıyla 'Kur'ân çeviri'sinde, dil ve üslûp bilgilerinin yanında Kur'ân'ın nazil olduğu ortamı, içti-maî, metin içi, metin dışı bağlamı ve nüzul döneminin sosyo-kültürel yapısını iyi bilmek 'meal metodolojisi / çeviri usulü' açısından bir zorunluluktur.

'Tercüme olgusu' cümleyi bir dilden başka bir dile çevirmek; bir sözün anlamını diğer dilde dengi bir söz ile aynen ifade etmek" anlamına gelmektedir. Bu bakımdan bir dilden diğer bir dile tercüme yapılırken sözün, bütün anlamlarını ve ifade etmek istediklerini göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Bu bağlamda "Kur'ân-ı Kerim'in kaynak dili Arapçadan herhangi bir hedef dile tercüme edilmesi demek, ayetlerinin o dilde anlaşılır bir ifadeyle aynen aktarılmasından ibarettir. Bu sebeple 'tercüme' genel olarak ya asıl 'metne' bağlı kalınarak ya da bu metnin ifade ettiği 'mana ve mefhum' esas alınarak şu iki şekilde yapılabilir: 1. Lafzî (Harfî) Tercüme, 2. Anlam ve Yorum Merkezli (Tefsirî) Tercüme:

1. Harfî Tercüme (Lafzî Tercüme)

Bir mütercim kaynak metne ve metnin lafızlarına bağlı kalarak yaptığı bu tercüme türünde, temel metindeki bütün kelimelere tercüme edilen hedef dilde eşde-

ğerli karşılık ve mana vermeye çalışır. Metne bağlı kalınarak kelimesi kelimesine, harfi harfine yapılan tercümenin ilmî, hukukî eserlerde kullanımı kolay ve pratik ise de edebî eserlerde ve özellikle Kur'ân-ı Kerim'in tercüme edilmesinde uygulanması son derece güç, hatta bazen imkânsızdır. Çünkü Allah'ın mucize kelamı olan Kur'ân'ı bütün belâgat, musiki, dil ve üslûp özellikleriyle hedef dile harfî tercüme etmek imkânsızdır¹.

Bu bağlamda tercüme faaliyeti, tarihi boyunca birçok amaç ve ilkeye bağlı olarak yürütülmüştür. Dolayısıyla tercüme türlerinin çeşitlenmesine bu ilkeler sebep olmuştur. Dilden dile tercüme tarihi içinde bazı mütercimler, tercüme türü salt bir dilsel aktarım olarak görmüş ve anlamayı okura bırakmışlardır. Bu tercüme ilkesini benimseyen mütercimlerin amacı, okura açıklama yapmak, yani asıl metni anlamsal bir analize tâbi tutmak olmamıştır. Bu mütercimlerin temel maksadı, bir söz nasıl söylenmişse bunu öylece hedef dile aktarmak olmuştur. Dolayısıyla bu tercüme prensibinin uygulanması sonucunda, tercüme tarihinde 'kelimesi kelimesine / sözcüğü sözcüğüne' bir tercüme anlayışı doğmuştur. Bu tercüme türünü 'harfî tercüme' şeklinde adlandırmak mümkündür. Günümüzdeki Kur'ân Meal-lerinin büyük ekseriyeti bu tercüme anlayışına bağlı kalmıştır. Burada asıl metne bağlılık ve metne sadakat ilkesine riayet edilmiştir. İşte 'harfî tercüme' türünün Ülkemizdeki ilk iki örneğini, Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay'ın 'meal – tefsir'leri oluşturmaktadır.

Harfî tercüme türü, nazım ve tertipteki uygunluğu gözetmekle birlikte tercüme edilen kaynak metnin bütün manalarının muhafazasına da riayet ederek, kelamı bir dilden hedef dile aynen nakletmektir. Bu tür bir tercüme aynı dildeki müteradif veya eşanlamlı kelimeleri birbirinin yerine koymakla da olabilir. Hedef dillere ait aynı manaya gelen kelimeler de olabilir. Böyle bir tercüme aslına uygun olmalı, kaynak metne bağlı kalmalı ve sadakat göstermeli, orijinalinin manasını, üslûp ve belâgatini bulundurmaldır. Bunun bir tercümede ne kadar zor veya imkânsız

1 Zurkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhîlül-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, II, 121-122; Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirîn*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2012, I, 25-28; Halid Abdurrahman Akk, *Usûlü't-Tefsir ve Kavâiduh*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2007, s. 461, 467 vd., 471 vd., 478-479; Mennâ' Halil el-Kattân, *Me-bâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1994, s. 313-314; Süleyman b. Salih el-Karaâvî – Muhammed b. Ali el-Hasen, *el-Beyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mektebetu'z-Zîlâl, Suudi Arabistan 1994, s. 64-65; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Bilmen Yay., İstanbul 1973, I, 100-102; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 1996, I, 27-28; Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İFAV. Yay., İstanbul 2015, s. 33-34; Paçacı, Mehmet, *Kur'ân'a Giriş*, İSAM. Yay., İstanbul 2006, s. 145-146; Aydar, Hidayet, *Kur'ân-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kur'an Okulu Yay., İstanbul 1996, s. 58, 233, 236-266, 403-408; İslâmoğlu, Mustafa, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi (Tefsir Usulü)*, Düşün Yay., İstanbul 2014, s. 414-417, 422-423; Hacımüftüoğlu, Halil, *Kur'an Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul 2008, s. 36, 54-56, 206-207, 234-244.

olduğu aşikârdır². İnsanların eserleri arasında bile bu tür harfî tercüme yapmak oldukça zordur. Bu zorluk ise gerçekten ciddî bir tercüme problemidir. Çünkü beşerî diller arasında söz dizimi, eşdeğerlilik gibi çeşitli farklılıklar vardır. Hele hele velût bir müellifin kullanımıyla çok özel ve özgün bir üslûp kazanmış asıl edebî metnin, hedef dile bütün bu mana ve üslûbunu aksettirecek biçimde tercüme edilmesi ise, giderek imkânsız denecek kadar zorlaşabilir.

İşte bütün bunlar bu tür bir tercümenin ortaya çıkması ve yapılmasına büyük bir engel oluşturmaktadır. Dolayısıyla böyle bir tercüme türü, Kur'ân için söz konusu olursa, bunun başarıya ulaşması büsbütün imkânsız bir hâle gelir. Bu yüzden Kur'ân'ın, yukarıdaki tanımda geçen harfî tercümeyle tercüme edilemeyeceği hususunda bütün İslâm âlimleri ittifak hâlindeyler. Her meal müellifi de, meallerinin önsözlerinde bu istikamette bir açıklama yapma zarureti her zaman duymuşlardır. Kur'ân hakkında böyle lafzî tercümeyle teşebbüs edildiğinde, bu tercüme türü hiçbir zaman ve her hâlükârda asıl maksadı ifade etmede orijinalinin yerini tutamayacaktır. Bu durumda Kur'ân'ın ilahî ve mucize yönü zayi olacaktır. Kur'ân'ın harikulâde eşsiz nazım ve üslûbu bozulacak; geniş manası kaybolacaktır.

Tercüme tarihinde bazı mütercimler de, tercümeyle anlam ve yorum merkezli bir aktarım olarak görmüş ve kaynak metinde kapalı görünen, çeşitli sebeplerle asıl metinde anlaşılacak özellik arzeden yönleri açıklama istikametine meylenmişlerdir. Bu durumda da ortaya 'anlamı anlamına / anlam ve yorum merkezli tercüme' çeşidi çıkmıştır. Aslında bu tercüme türü bir çeşit 'açıklamalı, izahlı meal – tefsir'dir. Genel anlamda bütün tefsirleri bu tercüme grubu içine katmak mümkündür. Ancak Kur'ân mealleri her ne kadar harfî bir tercüme tekniğini benimsemişlerse de, zaman zaman bazı zaruretlerden dolayı tefsirî tercüme ilkesine müracaat etmekten de kendilerini alamamışlardır.

2. Tefsirî Tercüme (Anlam ve Yorum Merkezli Tercüme)

Bu tercüme türünde ise, kaynak metnin ifade ettiği 'mana' esas alındığından bazı lafızlar hedef dilde tercüme edilmeyebilir, tercümede atlanabilir veya bazı kelimeler ilave edilebilir. Manaya sadık kalınarak yapılan bu tercüme türünde, anlam ve yorum merkezli tercümede mütercim asıl metindeki ifadeleri iyice anladıktan sonra, bu lafızların delalet ettiği mana ya da mefhumunu, anlamı anlamına hedef dile kendi ifadesiyle aktarır³.

2 Zurkânî, II, 122-123; Zehebî, I, 26, 28; Halid Abdurrahman Akk, s. 467-473; Mennâ' Halil el-Kattân, s. 313-314, 317-318; Süleyman b. Salih el-Karaâvî – Muhammed b. Ali el-Hasen, s. 64.

3 Zurkânî, II, 122; Zehebî, I, 25, 28-30; Halid Abdurrahman Akk, s. 475-476, 478-479; Mennâ' Halil el-Kattân, s. 314-318; Süleyman b. Salih el-Karaâvî – Muhammed b. Ali el-Hasen,

Bu tercüme türünde kaynak metindeki her kelimenin, hedef dilde aynen tercüme edilmesi zorunlu değildir. Hedef dilde bu çeşit tercüme, dilin temel amacına uygun olarak daha işlevsel bir niteliğe sahiptir. İşte bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in tercüme edilmesinde Kur'ân'ın harfî tercümesi değil, tefsirî tercümesinin yapılması türü tercih edilmiştir. Bundan dolayı Ülkemizde Kur'ân-ı Kerim'in tercümesi için daha çok 'meal, açıklamalı meal, izahlı meal-i kerim, meal - tefsir ve açıklama - yorum' gibi çeşitli tabirlerin kullanılması veya tercih edilmesi, tercümenin mefhumu dikkate alarak yapıldığını; tercümenin eksik ve yetersiz olabileceğini belirtmek içindir. Zira Kur'ân-ı Kerim'in tercüme edilmesinde lafzî tercüme türüne teşebbüs edildiğinde, yapılan bu tercüme hiçbir zaman ve hiçbir şekilde asıl maksadı ifade etmede, Kur'ân'ın asıl metninin yerini tutamayacaktır. Böylece Kur'ân'ın ilahî ve mucize yönü hedef dilde aynen aksedemeyecektir. Kur'ân'ın harikulâde nazmı, ses ahengi, dil ve üslûp özellikleri aynen ifade edilemeyecektir.

Kur'ân hakkındaki anlam ve yorum merkezli tercüme türü, aslın kelime diziliş tertip ve terki bindeki söz dizimine riayet etmeden doğrudan doğruya mana ve mefhumunun hedef dile serbest olarak anlamı anlamına aktarılmasıdır. Bu tercüme türünde önemli olan bir metnin, kelamın delalet ettiği mana ve maksatların tam olarak hedef dilde ifade edilmesidir. İşte bu sebeple anlamı anlamına serbest tercüme sitili, anlam ve yorum merkezli tercüme türü olarak da adlandırılmaktadır. Bu çerçevede anlamı anlamına tercüme türünü benimseyen mütercim, önce kaynak metnin tertip ve terki binin delalet ettiği mefhum ve maksadı kastederek, bütün bunları bir bütün olarak anlar. Sonra metnin nazmındaki her kelimenin üzerinde durmadan, başkasını bununla değiştirmeye zorlamadan, aslın sahibinin muradına uygun bir şekilde hedef dilde manasını ifade edecek bir kalıba döker. Bu tanıma göre tefsiri tercüme bir tefsir anlamına gelir. Aslın aynı sayılmaz ve onun yerini tutmaz. Belki onun orijinalinin, asıl metninin açıklamalı veya izahlı mealini ya da tefsirini bir dereceye kadar anlatıp, açıklamış olur.

Bu tercüme türü kaynak metnin tercüme edileceği hedef dillerde daha işlevseldir. Kur'ân'ın bu şekilde tefsirî tercümesi caiz görülmüştür. Bununla birlikte başka bir tercüme türünün caiz olabilmesi için, tefsirdeki şartlara riayet edilmesi gerekir. Bu sebeple İslâm âlimleri, beşerin gücü dâhilinde tefsir yapabilme ehliyetine sahip kimselerin, Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etmelerinin caiz olduğunda ittifak etmişlerdir. Kur'ân'ın tefsirî tercümesi de bu hükme dâhildir. Bunda hiç şüphe

s. 64-65; Bilmen, I, 100, 103-104; Cerrahoğlu, I, 28-32; Demirci, s. 35-36; Paçacı, s. 146; Aydar, s. 59, 267-281, 403-408; Çiçek, Halil, 20. *Asırda Kur'ân İlimleri Çalışmaları*, Timaş Yay., İstanbul 1996, s. 232-234; İslâmoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, s. 409-425; Hacımüftüoğlu, s. 37-41, 54-56, 73-77, 181, 212-215, 229-233, 234-244.

yoktur. Çünkü tefsirî tercüme aslında bir tefsir demektir⁴. Tefsirî tercüme ifadesi, tefsir ifadesine denk bir tabirdir. Öyleyse tefsirî tercümenin şartı, tefsirdeki genel şartlara riayet etmektir. Başka bir ifadeyle Kur'ân-ı Kerim'i tefsir edebilmek için gerekli kaideler, tefsirî tercüme için de aynen geçerlidir. Bu ilkeler bir müfessirde bulunması gerektiği gibi bir mütercimde de bulunmalıdır. Bu çerçevede tefsirî tercüme temelde Hz. Peygamber'in sünnetine, Arap dili ve edebiyatıyla alakalı dil ilimlerine ve dinde tespit edilmiş usul kaidelerine dayanmak zorundadır. Binaenaleyh mütercim, bozuk inanç ve düşünceden uzak olmalı; Kur'ân'ın temel ilkelerine muhalif inancına göre tercüme yapmamalıdır. Her iki dilin üslûp ve hususiyetlerini çok iyi bilmelidir. Her iki dilin edebî zevkine, gramer kurallarına, belâgat ve fesahatine vâkıf olmalıdır.

Bu çerçevede Arapça bilmeyenlerin Kur'ân-ı Kerim'i anlamaları ancak Kur'ân'ın tercümesi ve meal - tefsiriyle mümkün olabilir. Kur'ân'ı tercüme etmek ise, büyük ve ciddi bir sorumluluk ister. Çünkü burada tercümesi söz konusu olan yüce Allah'ın, sonsuz mucize ilahî kelâmı Kur'ân-ı Kerim'dir. Böyle bir tercümede son derece hassas olunması ve hata yapmaktan kaçınılması gerekir. Ancak sadece hassas davranmak ve dikkatli olmak yeterli değildir. Kur'ân'ı tercüme edeceklerde, bir kısım niteliklerin de bulunması gerekir. Her şeyden önce Kur'ân'ı tercüme etmeye teşebbüs eden bir mütercim, Kur'ân'ın kaynak dili Arapçayı, Arap dili ve belâgatini çok iyi bilmelidir. Daha sonra mütercimin, Kur'ân'ı tercüme edeceği hedef dile de hâkim olması gerekmektedir. Bununla birlikte Kur'ân mütercimi, Kur'ân'ı anlayabilmek için gerekli çeşitli dil ilimlerine, tarih bilgisi ve Kur'ân ilimlerine hakkıyla vâkıf olmak zorundadır. Ayrıca tercüme yaparken çeşitli tefsirlerden de yararlanması bir gerekliliktir. Çünkü bilindiği gibi tefsir külliyyatı ve birikiminin Kur'ân'ın anlaşılmasında katkıları büyüktür. Bu sebeple Kur'ân müterciminin, tercüme ve meal - tefsir yaparken genelde İslâm düşünce geleneğinden özelde de İslâm tefsir geleneği ve usulünden çokça yararlanması gerekmektedir.

3. İki Tercüme Türü Arasında Bir Mukayese

Yukarıdaki açıklamalardan harfî, kelimesi kelimesine tercüme türü ile anlamı anlamına, anlam ve yorum merkezli tercüme türü arasındaki fark(lar) anlaşılacaktır. Burada iki tercüme sitiline, motamot ve serbest tercüme tekniğine dair misaller vermek uygun olacaktır:

4 Bkz. Zurkânî, II, 123-124; Zehebî, I, 27, 29-30; Halid Abdurrahman Akk, s. 471-477; Menâ' Halil el-Kattân, s. 316-317.

a) İsrâ 17/ 29. Ayeti

Bu bağlamda “*Elini boynuna bağlama ve onu büsbütün de açma. (Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma). Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun*”⁵ ayetini, harfî tercüme türüne göre hedef dile çevirmeyi denediğimizde şöyle hareket etmeliyiz: Dilimizde elleri boyuna bağlamayı, eli sıkı olmayı ve onu büsbütün açmayı, büsbütün eli açık olmayı ifade eden bir söz ya da deyim bulmalıyız. Tercüme edilen hedef dilde bulunan eşdeğerli böyle bir kelime veya cümle, çoğu zaman okuyucunun kastettiği mefhumu ifade edemez. Tam aksine bu dili konuşan ve bilenler, Kur’ân’ın ayette yasaklamış olduğu bu manayı bir türlü anlayamaz. Hatta kendi kendine şöyle der: Akl-ı selim sahibi hiçbir kimsenin, Kur’ân’ın yasaklamış olduğu böyle bir fiili kendi kendine yapması düşünülemez.

Bu ayete yapılacak tefsirî tercüme türü böyle değildir: Çünkü tercüme edilen hedef dilin nazım ve üslûbuna uygun olarak, büsbütün eli açık olmayı, israf ve eli sıkı olmayı, cimriliğini ortaya koyacak şekilde o dile tercüme edilir. İlgili ayet harfî tercüme türü ile şöyle çevrilebilir: “Elini boynuna bağlanmış kılma, onu büsbütün de açma. Yoksa kınanmış bir halde oturabilirsin!”. Bu çeviri Kur’ân’ın maksadını tam olarak yansıtmamakta ve okuyucuyu yanlış anlamalara da sevk edebilmektedir. Zira ayetin hedefi cimrilik ve savurganlıktan sakındırmaktır. Bu ayetteki deyimsel ifade, cimrinin cimriliğini ve müsrifin de savurganlığını men eden edebî sanat olarak mesel, temsili bir anlatım⁶ ve mecaz olup, cimrilikle savurganlık arasında makul bir denge ve iktisad⁷ emreder.

Bu tür ayetlerin deyimsel içerikleriyle anlaşılması, kaynak dildeki deyimsel ifadeler hedef dilde eşdeğerli karşılıkların bulunması ‘çeviri – meal usulü’ (meal metodolojisi) açısından bir gerekliliktir. Oysa aynı cümle tefsirî tercüme türü ile şöyle çevrilerek, muhtemel eksik ve yanlış anlamaların önüne geçilebilir: “Elini, boynuna bağlı imiş gibi sıkıp cimri (eli sıkı) olma, büsbütün açarak da savurgan olma. Yoksa (cimriliğinden dolayı)kınanırsın, (eli boş kalmak yüzünden de) pişman olursun”. Bu asıldaki deyimsel ifadenin tefsirî tercümesi “ne cimri ol, ne eli sıkı ol; ne de müsrif, ne de büsbütün eli açık”, “eli sıkı, cimri olma; büsbütün eli açık da, müsrif de olma”⁸ biçiminde olur. Bu mefhumu, “cimri ve müsrif olmama”

5 İsrâ, 17/29. Benzer iki ayet için bkz. Mâide, 5/64 ve Tevbe, 9/67.

6 Bkz. Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., I, 627-628; II, 446-447; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Suhnûn li'n-Neşr., Tunus 1997, III, 248-250; VI, 78-81, 84-86; Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşr., İstanbul 1971, III, 1710, 1727-1733; V, 3176.

7 Furkan, 25/67.

8 Bkz. Aydar, s. 268-269; Akpınar, Ali, *Kur'ân Tercüme Teknikleri*, Serhat Kitabevi, Konya 2011, s. 21-22; Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İstanbul 2004,

manasını harfî tercüme türüyle veya siliyle elde edemeyiz⁹. Bunu anladıktan sonra hiç tereddüt etmeden böyle bir tercüme türünün, anlam ve yorum merkezli serbest tercüme sitilinin ya da tekniğinin caiz olduğuna hükmetmek zor olmayacaktır.

b) Bakara 2/ 93. Ayeti

Bir diğer örnek ise, Bakara Suresinin 2/93. ayet-i kerimesidir: Bu ayette, Kur'ân'ın deyimsel bir ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla bu deyimsel ifadeyi dilimize tercüme ederken o deyim muhtevasına, delalet ettiği manaya karşılık gelen eşdeğerli bir Türkçe deyimsel ifade bulmak gerekmektedir. İşte böyle bir tercüme de salt lafzen tercüme türü ile değil, ancak tefsirî tercüme türü ile gerçekleştirilebiliriz.

Bu tercüme hedef dil açısından daha işlevsel olup; Kur'ân'ı ve ilgili ayetleri daha iyi anlamaya yöneliktir. Yoksa ilgili ayet veya benzeri deyimsel ifadelerin geçtiği diğer ayetler, kaynak dilden hedef dile salt harfiyen tercüme edildiğinde, meselâ Türkçeye tercüme edildiğinde Türkçede şöyle garip bir ifade meydana gelmektedir: “ (...) *Ve içirildi kalplerine buzağı (...)*”; “ (...) *Ve içirildi kalplerine buzağı (sevgisi) (...)*”; “ (...) *inkârları yüzünden gönüllerine (kalplerine) buzağı içirildi (...)*”; “ (...) *ve küfürleriyle danayı (buzağı) kalplerinde iliklerine işlettirler (...)*”; “ (...) *(Çünkü) küfürleri yüzünden özlerine buzağı (buzağı sevgisi bir su gibi) içirilmiş (iyice işlenmişti) ti...*”; “ (...) *Ve onların küfürleri sebebiyle kalplerinde buzağı – muhabbeti - yerleştirilmişti (...)*”; “ (...) *inkârlarıyla kalplerine buzağı sevgisi içirildi (...)*”¹⁰.

Bu çerçevede ayeti kelimesi kelimesine tercüme türü ile dilimize aktardığımızda, böyle bir ifade veya karşılık meydana gelmektedir. Binaenaleyh bu ayeti veya ayetteki deyimsel ifadeyi anlamı anlamına tercüme türü¹¹ ile tercüme ettiğimizde ise, böyle bir tercüme hedef dilde daha anlaşılır olmakta ve eşdeğerli bir mana ortaya çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in mana ve içeriğini sadece bilmek veya anlamak isteyenler için tefsirî tercüme türünün kaynak dil dışındaki hedef dillerde daha fonksiyonel olduğunu belirtmek mümkündür. Dolayısıyla bu ayet ve deyimsel ifadenin Türkçedeki tam eşdeğerli karşılığı şöyledir: “ (...) *Çünkü*

s. 78-79, 339-343; Bilgin, Abdülcelil, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2010/33, s. 172-174; a.mlf., *Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşerî'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008, s. 300-303.

9 Zurkânî, II, 122, 124; Zehebî, I, 28-29; Süleyman b. Salih el-Karaâvî – Muhammed b. Ali el-Hasen, s. 64-65.

10 Bakara, 2/93.

11 Bkz. Gürbüz, s. 321-326; Akpınar, s. 49-50.

inkârları (hakikati örtmeleri) sebebiyle, buzağı(ya tapma) sevgisi iliklerine işle- mişti (...)”.

İşte ayete verdiğimiz meal veya eşdeğerli karşılık, asıldaki deyimsel ifadenin manasının doğru anlaşıldığını ve anlaşılan mananın hedef dilde doğru tercüme edildiğini göstermektedir. Ama hedef dilde bir okur, Rabbimizin Kur’ân’da bu manayı hangi üslûp yapısı ve söz dizimi ile anlattığını merak etse, bu meal - tefsir- de o üslûp ve nazım yapısını bulamaz. İşte tefsirî tercüme türü ile yapılmış meal - tefsirlerin eksikliği de bu yönlerindedir.

Kur’ân’ın bu ve benzeri deyimsel ifadelerini aynen başka bir hedef dilde anlamlandırmak veya harfiyen tercüme etmek neredeyse imkânsızdır. Kur’ân’ı kaynak dilindeki mucizevî söz dizimi, belâgati, deyimsel ifade ve üslûbu ile hedef dile taşımak çok zordur. Bu sebeple Kur’ân’daki bu deyimsel ifadeleri lafız ve metninden ziyade delalet ettiği manaya, teşbih, istiare, temsil ve mecaz gibi içerdiği edebî sanatlarla¹² bağlı kalarak anlam ve yorum merkezli tercüme sitili ile hedef dillerde anlaşılana aktarmak gerekir.

Kur’ân-ı Kerim’de harfî tercüme türü ile çevrilmesi hiç mümkün ol(a)mayan bazı çokanlamlı ayetler¹³ de bulunmaktadır. Bundan dolayı diyebiliriz ki, Allah’ın sonsuz mucize ilahi bir kelimullah¹⁴ olan Kur’ân’ı belâgat, nazım ve üslûbuyla kaynak dili Arapçadan hedef dile harfî tercüme yoluyla tam ve doğru bir şekilde çevirmek mümkün değildir. Bu bakımdan çoğunlukla bu tür bir tercüme, asıl metnin anlam dünyasını çok zor aksettirmektedir. Bu sebeple ilgili tercüme türü edebî eserlerde ve özellikle Kur’ân-ı Kerim’de uygulanması son derece güç, hatta bazen imkânsız görülen bir tercümedir. Metne bağlı veya harfî harfine tercüme, bilimsel ve hukukî eserler için kolay ve pratik bir seçenek olarak addedilmektedir.

c) Hicr 15/ 9. Ayeti

Meselâ Hicr Suresinin 15/9. ayeti, “Şüphesiz ki, bu Zikri (Kur’ân’ı) biz indirdik ve muhakkak onu yine biz koruyacağız” şeklinde tercüme edilir. Hâlbuki

12 Zemahşerî, I, 297; İbn Âşûr, I, 611-612; Yazır, I, 419, 421-422.

13 Bkz. Bakara, 2/138; A’râf, 7/149, 154; İsrâ, 17/13, 84; Kehf, 18/11, 22, 42; Hac, 22/9; Furkan, 25/27; Sâffât, 37/93; Kalem, 68/16, 20, 42; Kıyâme, 75/29; Kâri’a, 101/9... Bu ve benzeri ayetlerin harfî ve tefsirî tercüme türü ile çeviri örneklerine dair bkz. Bilgin, Abdülcelil, *Kur’an’daki Deyimler ve Zemahşerî’nin Keşşaf’ı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008; a.mlf., *Kur’an’da Deyimler ve Kur’an’ın Anlaşılmasındaki Rolü*, Pınar Yay., İstanbul 2003; a.mlf., “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2010/33, ss. 169-184; Aydar, Hidayet, *Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*, Kur’an Okulu Yay., İstanbul 1996; Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İstanbul 2004; Hacımüftüoğlu, Halil, *Kur’an Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul 2008.

14 Bkz. Bakara, 2/75; Tevbe, 9/6.

İlgili ayetin, “(...) Şüphesiz ki, onu (Kur'ân'ı) biz koruyacağız” cümlesinin aslında üç tane tekit unsuru bulunmaktadır. Bunlar Arapçada “inne”, “tekit lâm”ı ve cümle fiil olarak değil de isim cümlesi olarak zikredilmiş olmasıdır. Kaynak dilde daha vurgulu bir anlatım¹⁵ söz konusudur. Çünkü Arapçada isim cümlesi, mana bakımından fiil cümlesinden daha vurguludur. Belki bu tekit unsurlarını gözetenek ayeti başka bir hedef dilde, “Şüphesiz ki, bu Zikri (Kur'ân'ı) kesinlikle biz indirdik ve muhakkak onu (Kur'ân'ı), kesinlikle biz koruyacağız...”¹⁶ şeklinde daha doğru tercüme etmek mümkündür. Ancak bu da aslın vecizliği karşısında bozuk bir tercüme olur. Çünkü bir dilde üç tekit ifadesini sıralamak edebî üslûp açısından doğru değildir.

İşte tercüme sanatı genel olarak ya asıl metne bağlı kalarak, kaynak dilin imkân ve sınırları çerçevesinde ya da metnin anlamı öncelenerek iki şekilde yapılabilir: Metne bağlı tercüme, asıl metindeki bütün kelimelere tercüme edilen hedef dilde eşdeğerli karşılık vermeye çalışır. Diğerinde ise anlam esas alındığından, tercüme faaliyetinde yerine göre bazı kelimeler atlanabilir veya ilave edilebilir. Bununla birlikte Kur'ân'ın bu özellikleri tercümesine engel değildir ve Kur'ân'ın mesajı, dili ne olursa olsun her insana ulaşmalıdır.

Burada şunu ifade etmek gerekir ki, tüm zorluklarına rağmen Kur'ân bütün dünya dillerine çevrilmeli ve böylece Allah'ın mesajı, tüm insanlığa ulaştırılmalıdır. Aksi takdirde insanlığın büyük çoğunluğu, bu yüce mesajı asli kaynağından öğrenme imkânından mahrum kalacaktır¹⁷. Bu çerçevede anlamı esas alan tefsirî tercüme türünde mütercim, asıl dildeki ifadeleri iyice anladıktan sonra bunların içerdiği mefhumu kendi üslûp ve ifadesiyle diğer dile aktarır. Bu tercüme türünde, cümledeki her harf ve kelimenin tercüme edilmesi zorunlu değildir. Aslına bakılırsa bu tercüme de, Kur'ân'ın bütün mana ve maksatlarını ortaya koyacak nitelikte değildir. Şayet Kur'ân'ın tercümesi söz konusu ise, bu durumda zorunlu olarak tefsirî tercüme akla gelir.

İşte Türkiye'de Kur'ân-ı Kerim tercümesi yerine daha çok ‘meal’ kelimesinin kullanılması, tercümenin anlam esas alınarak yapıldığını, baştan eksik ve yetersiz olabileceğini, sonuçta Kur'ân'ın yerini tutmadığını belirtmek içindir. Bilindiği gibi Kur'ân, hem lafız hem de mana yönüyle Allah kelâmı olduğundan onun tam olarak tercümesini yapmak mümkün değildir. Yani insan bütün gücünü ortaya koyarak Kur'ân'ı tercüme etse de bu hiçbir zaman, onun bütün mana ve maksatlarıyla ilgili mükemmel bir tercüme olarak nitelendirilemez. İşte söz konusu

15 Zemaşerî, II, 387-388; İbn Âşûr, VI, 20-22; Yazır, V, 3041-3044.

16 Hicr, 15/9.

17 Halid Abdurrahman Akk, s. 463-466, 478-481; Mennâ' Halil el-Kattân, s. 316-318.

imkânsızlık nedeniyledir ki, yapılan Kur’ân çevirilerine tefsir literatüründe ‘tercüme’ denilmemiş, bunun yerine daha ılımlı ve yapılan işin mahiyetine daha uygun olan ‘meal’ kelimesi kullanılmıştır. Son tahlilde Kur’ân’ın ifade ettiği bütün manalarını, tercüme yoluyla aktarma ve aksettirmenin imkânsızlığı düşünülürse, tercüme yerine meal kelimesini kullanmanın ne kadar isabetli olduğu kolaylıkla görülebilir¹⁸.

Bu tercüme ilgili deyimsel ifadenin Türkçeye literal ve lafzen tercümesinden ibarettir. Dolayısıyla hedef dilde bir okur veya muhatap, bu tercümeden herhangi bir mefhumu ulaşamaz. Herhangi bir hüküm ve sonuç elde edemez. Bu sebeple deyimsel ifadeden anlaşılan mana ve muhtevanın hedef dilde yansıtılması gerekir. Diğer bir ifadeyle bu deyim kaynak dilde neye delalet ediyorsa, hangi manaları taşıyorsa o anlaşılan içerikle aynen hedef dilde eşdeğerli bir karşılık ile tercüme edilmesi gerekmektedir.

d) Meryem 19/4. Ayeti

Başka bir deyimsel ifade, Meryem Suresinin 19/4. ayetinde geçmektedir: Bu deyimsel ifadeyi de “Saçı alevlenmek, baş alevlenmek, kemikleri erimek ve kemikleri zayıflamak” şeklinde dilimize kelimesi kelimesine aktarabiliriz: “(...) kemik gevşedi benden (vücudumdan), ve baş bembeyaz alev aldı, (...)”; “ (...) Benim kemiğim yıprandı. Başımın saçı tutuştu (...)”; “ (...) Ya Rabbi, Ey Rabbim! Muhakkak benim kemiklerim zayıfladı, başımın tüyü de tutuştu (...)”, “Rabbim! Elden ayaktan kesildim, gücümü kaybettim, kemiklerim zayıfladı / gevşedi; artık çok yaşlandım; saçlarım da ağardı”.

Eğer ana dili Kur’ân dili Arapça olan birisinin zihninde, bu ayetteki deyimsel ibare; kaynak dilde yaşlılığı, güçsüzlük ve takatsizliği çağrıştırıyorsa yapmamız gereken, söz konusu deymi hedef dilde de bu anlamlarla tercüme etmek olacaktır, olmalıdır. Aksi takdirde böyle bir ibareyi tercüme ettiğimizi belirtmek, ispatlanması güç bir iddia olacaktır. Bu ibarenin aslındaki belâgat, teşbih, istiare ve mecaz yönü aksettirilmeli, ilgili söz sanatlarındaki mana incelikleri¹⁹ ve edebî anlatım tarzı da hedef dilde eşdeğerli karşılığını bulmalıdır.

18 Daha geniş bilgi için bkz. Demirci, s. 34-36; Paçacı, s. 145-146; Akpınar, s. 24-28; Aydar, s. 240 vd.; Bilgin, Abdülcelil, *Kur’an’daki Deyimler ve Zemahşeri’nin Keşşaf’ı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008, s. 11-14, 48-54, 339-340; a.mlf., “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2010/33, ss. 169-184; Gürbüz, s. 70-76, 769-776; Özgel, İshak, *Kur’ân’ın Türkçe’ye Tercümesinde Söz Dağarcığı (M. Hamdi Yazır Meâli’nde Ağızlardan İstifade Örneği)*, İdeal Ajans, Isparta 2008, s. 178-202, 321-332; a.mlf., “Neden Kur’ân Tercümesi Değil, Kur’ân Meâli”, *SOBE Dergisi*, Isparta 2006/2, s. 22; İslâmoğlu, *Kur’an’ı Anlama Yöntemi*, s. 409, 414-420, 422-423.

19 Zemahşeri, II, 502; İbn Âşûr, VII, 63-65; Yazır, V, 3299-3300.

Ancak kaynak dilde bu şekilde yer alan ilgili deyimsel ifadeleri, hedef dilde de eşdeğerli anlamı anlamına bir deyimsel ifadeyle karşılamak mümkündür. Bunun için tercümede deyimsel çeviri tekniğinden yararlanılmalıdır. Bu usul, Arapça deyimlerin Türkçe deyim karşılığını verme yahut Arapça deyim olmayan ifadeyi Türkçe bir deyimle karşılama şeklinde olabilir. Bu metodun olumlu yanları olduğu gibi, bazı sakıncaları da vardır. Şöyle ki, kaynak dilde kullanılan deyim tam karşılığı hedef dilde bulunmayabilir. Yahut hedef dildeki deyim farklı kelimelerden oluşabilir. Kaynak dilde deyimsel anlatım olmadığı halde, mütercim deyimsel anlatıma başvurabilir. Bu durumda kaynak metindeki anlatım tam olarak yansıtamayabilir.

Burada yapılması gereken, tefsirî tercüme tekniği ile bir çeviri yapmak ve kaynak dildeki deyimlere, hedef dilde eşdeğerli en uygun karşılıkları bulmaktır. Kur'ân'daki deyim ve deyimsel ifadeleri çevirirken asıl metne motamot bağlı kalarak bunları, kelimesi kelimesine tercüme tekniği ile bir çeviri yapmak sonuçta anlamlı ol(a)mayan, dil ve üslûp bakımından tuhaf ifade yapısına sahip bir tercümenin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Oysa hedef dildeki bu tür ifadelerin, doğru olduklarını kabul etmek bir yana bunların anlamlı birer ifade olduklarını belirtmek bile çok zordur. Bu konuda bazı Türkçe meal – tefsirlerin başarılı olduklarını da belirtebiliriz. Bu bağlamda deyimsel ifadeleri, anlaşılabilir hedef dile taşıyarak anlam ve yorum merkezli tercüme türü²⁰ ile şu şekilde aktarabiliriz:

“Kemiklerim zayıfladı; Kemiklerim eridi; Belim büküldü; Saçım aklar düştü; Saçım başım tutuştu; Saçım başım ağardı”; “Bende kemik gevşedi; baş ihtiyarlık aleviyle tutuştu (...); “ (...) Kemik gevşedi bende, ihtiyarlıktan saçım başım beyaz alevle tutuştu (...); “ (...) Kemiklerim zayıfladı, saçım başım ihtiyarlıktan ağardı (...); “ (...) Kemiklerim zayıfladı, eridi. Başımdaki saçlarım ağardı. Beyaz alevler gibi tutuştu (...), “Ey Rabbim! Artık çok yaşlandım. Kemiklerim erimeye yüz tuttu. Saçlarım da iyice ağardı”, “(...) Kemiklerim inceldi, zayıfladı, saçım sakalım ağardı, apak oldu”, “Rabbim! Dedi, benden (vücudumdan) kemiklerim zayıfladı ve saçım başım ağardı..”, “Şöyle demişti: “Rabbim işte karşıdayım. Kemik gevşedi bende. İhtiyarlıktan başım beyaz alevle tutuştu..”²¹.

Sonuçta her iki tercüme türünde de asıldaki söz sanatları, estetik ve nazma dair anlam kayıpları meydana gelmektedir. Ancak hedef dilde, Kur'ân'ın mana ve

20 Bkz. Gürbüz, s. 303-312, 330-332, 767-776; Akpınar, s. 49-50, 53; Bilgin, *Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı*, s. 11-14, 72-74, 106-108, 339-340; a.mlf., “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, s. 178-180.

21 Meryem, 19/4.

içeriğini öğrenmek isteyenler için bu tür bir tercüme daha işlevseldir²². Asıldaki muhteva, hedef dile de yansıtılmakta ve eşdeğerli karşılanmaktadır. Bu tercüme türü de Kur’ân’ın mana ve muhtevasını anlamak isteyenler için, mefhuma ulaşmaya yönelik tefsirî tercüme tarzıdır. Yukarıdaki örneklerden iki tercüme türü arasındaki farkı görmek mümkündür.

Kur’ân-ı Kerim’in mana ve içeriğini bilmek veya anlamak isteyenler için tefsirî tercüme türünün, kaynak dil dışındaki hedef dillerde daha fonksiyonel olduğunu belirtmek mümkündür. İşte ayete verdiğimiz meal veya eşdeğerli karşılık, asıldaki deyimsel ifadenin manasının doğru anlaşıldığını ve anlaşılmanın, hedef dilde doğru tercüme edildiğini göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Kur’ân tercümesinde ‘lafzî tercümenin’ zorlukları sebebiyle Kur’ân’ın lafzî değil, ‘tefsirî tercümesinin’ yapılması yolu tercih edilmiştir. İşte Ülkemizde Kur’ân-ı Kerim’in tercümesi için daha çok ‘meal (Kur’ân-ı Kerim Meali)’ kelimesinin kullanılması, tercümenin asıl metnin ifade ettiği ‘mana ve mefhumu’ dikkate alarak yapıldığını; ayrıca tercümenin yetersiz olabileceğini belirtmek içindir. Nitekim ‘meal’ kelimesi sözlükte “bir şeyin varacağı yer”; ıstılahta ise “bir sözün, bir cümlenin anlamının her yönüyle aynen değil de mefhumuna göre biraz noksanıyla hedef dilde ifade edilmesi” anlamına gelmektedir. Bu sebeple müfessir Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Hasan Basri Çantay, ‘Kur’ân-ı Kerim Tercümesi’ yerine ‘Kur’ân-ı Kerim Meali’ tabirini²³ kullanmışlardır.

Kur’ân-ı Kerim’in tercümesinin ya da mealinin yapılıp yapılamayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak ittifak edilen husus, Kur’ân’ın ilahî ve mucize kelam, dil ve üslup özelliklerinden kaynaklanan tercüme zorluklarının, onun tercümesine engel olmaması gerektiği ve Kur’ân’daki mesajların dili ne olursa olsun her insana ulaştırılmasıdır. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim, hedef dillere tercüme edilmiştir. Çünkü kaynak dili olarak apaçık bir Arapça ile indirilmiş olmasına karşın, onun muhatapları yalnız Araplar değil, çeşitli dillere sahip olan

22 Bilgin, Abdülcelil, “Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2010/33, s. 178-182; Aydar, s. 267-270, 320-321, 403-408; Akpınar, s. 49-50, 53; Gürbüz, s. 330-332.

23 Daha geniş bilgi için bkz. Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili, (Mukaddime) kısmı*, Eser Neşr., İstanbul 1971, I, 8-19, 30; Çantay, Hasan Basri, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm (İzahlı Meâl-i Kerîm) (Önsöz kısmı)*, Çantay Neşr., İstanbul 1985, I, 5-10; Karşı, İbrahim Hilmi, “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Çeviri Yöntemi”, *Kur’ân Meâlleri Sempozyumu – eleştiriler ve öneriler -*, 24-26 Nisan 2003 İzmir, DİB. Yay., Ankara 2007, II, 41-67; Yılmaz, Hasan, “Elmalılı ve Çantay’ın ‘Mukaddimeleri’ Özelinde ‘Çeviri Olgusu’ ve ‘Kur’ân Meâllerine’ Dair”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2008/30, ss. 93-119.

bütün insanlardır. Öyleyse diğer insanların, Kur'ân'dan faydalanmasına engel olmak doğru olmaz. Bu yüzden Kur'ân'ın, Arapça dışındaki hedef dillere tercüme edilmesi ya da meal olarak aktarılması gerekir. Evrensel bir özellik taşıyan her mesajın yaygınlaşmasının tek yolu budur.

Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerim, çeşitli hedef dillere tercüme edilmiş veya farklı dillere meal olarak aktarılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in tercüme edildiği dillerden biri de dilimiz Türkçedir. Ülkemizde bugüne kadar yapılan Kur'ân-ı Kerim tercümelerinin veya meallerinin sayısı, kesin rakam vermek güç olmakla birlikte el'ân iki yüz civarındadır. Günümüz Türkiye'sindeki Müslümanlar Kur'ân Mealleri, telif ve tercüme Kur'ân Tefsirleri (sayısı el'ân otuz civarında) bakımından oldukça zengin bir mirasa sahiptir²⁴. Bugün Kur'ân'ın neredeyse bütün dünya dillerinde sahih tercümeleri / mealleri bulunmaktadır. Ancak burada bilinmesi gereken bir mesele de Kur'ân meallerinin, kaynak dili Arapça olarak başka kelimelerle ifade edilmiş ya da hedef dillere meal olarak aktarılmış hâlinin, hiçbir şekilde Kur'ân-ı Kerim'in aslının yerine geçemeyeceğidir.

Doğru ve başarılı bir tercüme yapabilmek için en azından iki dili, bunların anlatım imkânlarını çok iyi bilmek; tercüme edilecek metni iyi anlamak ve derinliğine kavramak; mesajı iyi tahlil etmek; bu mesajın kaynak dil dışındaki hedef dillere en iyi nasıl aktarılabilirliğini, tercümeye teşebbüs etmeden önce iyi kestirmek gerekir. Bunun yolu ise, ancak sağlam bir 'anlama – meal / çeviri - yorumlama' usulünden geçer. Zira her lisan bir dünyadır. Bu durumda tercüme, iki dünya arasında mekik dokumaktır. Bir mealin amacı, murad-ı ilahîyi kaynak dilden hedef dile taşımak olmalıdır. Bu anlamda bir mealin çeviri usulünde bazı ilkelerin bulunması elzemdir. İşte bir mealin iddiası kaynak metindeki manayı hedef metne, dile mümkün olduğunca yol kazasına uğratmadan ve yolda zayi etmeden taşımaktır. Amacı bu olan hiçbir meal, yorumdan yüzde yüz arındırılamaz. Zira her çeviri bir yorum faaliyetidir. Bunun için mealin / çevirinin ya bir usulü olmalı ya da bir usule tabi olmalıdır. Kur'ân meali hazırlamak, vahyin anlamını farklı bir dile taşımak gibi oldukça ağır bir sorumluluktur. Böyle bir sorumluluğun altına girenin mutlaka bir usulü olması gerekir.

24 Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2012, s. 10-12, 13 vd., 145-152. Ayrıca bkz. Akdemir, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'ân Tercümeleri (eleştirel bir yaklaşım)*, Akid Yay., Ankara 1989, s. 32-38, 39 vd.; a.mlf., "Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1988, II/8; Sülün, Murat, *Kur'ân Kılavuzu Mutlak Gerçeğin Sesi*, Ensar Neşr., İstanbul 2011, s. 172; Özgel, *Kur'ân'ın Türkçe'ye Tercümesinde Söz Dağarcığı*, s. XIII-XIV; Gürbüz, s. 23 vd., 49-56; İslâmoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, s. 423-425.

Sonuç olarak, Kur'ân tercümelerinin veya meallerinin saihlik hudutları içinde kalmış olanlarının her çeşidi, Kur'ân'dan yalnızca bir mana çerçevesi sunmaktadır. Ancak Kur'ân'ın çok geniş manaları, meal ve tefsirlerdeki kadar değildir. Ondan herkes nasip ve kudreti nispetince ilim devşirecek; ne var ki herkes, ancak Allah'ın kendisine nasip ettiği kadarını anlayacak; sonsuza açılan manaları anlatılmak ve tercüme edilmekle bitip tükenmeyecektir²⁵. Çünkü Kur'ân'ın anlam(lar)ı tüketilemez. Zira Kur'ân'ın nüzülü bir kez vaki olup bitmiştir, fakat tenezzülâtı ise kıyamete kadar sürecektir. Kur'ân-ı Kerim, kelimullah'tır, Allah'ın sonsuz ve sınırsız bir sıfatı olan kelimadır, çeviri ve meal ise onun manasının, kullar tarafından ifade edilmesidir. Bunların biri ilahî, diğeri beşerîdir.

Neticede meallerin farklılığı bir problem gibi sunulmamalıdır. Mealler arasındaki farklılık, çeşitli yaklaşım ve alternatif anlam tercihleri asla Kur'ân'a zarar vermez. Her farklı mana belki tercümenin eksik bir tarafını görmeye vesile olur. Her meal, Kur'ân'ı anlama yolunda bir menzildir. Bu çerçevede her meal, Kur'ân-ı Kerim'i anlama yolunun 'me'âlim' (işaret taşları) hükmündedir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'i anlama ve çeşitli dillerdeki bütün muhataplarla buluşturmanın en temel aracı; Kur'ân Mealleridir. Daha sonra ise Kur'ân'ın özlü meal – tefsirleridir; Kur'ân'ın geniş tefsir külliyyatıdır. Zira meal, insanı bilgilendirir; ona kılavuzluk eder; ama bilginleştirmez. O halde, Kur'ân her şeyden önce ilahî bir kılavuz olduğu bilinciyle anlaşılabilir okunmalıdır. Bunun için de insanlar meallerden soğutulmamalı, aksine meallerle daha sıcak bir ilişki kurmaya yönlendirilmelidir²⁶.

25 Bkz. Kehf, 18/109; Lokman, 31/27.

26 Daha geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. İslâmoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, s. 409-425; Sülün, *Kur'ân Kılavuzu Mutlak Gerçeğin Sesi*, s. 170-173, 306-309.

Kaynakça

- Akdemir, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri (eleştirel bir yaklaşım)*, Akid Yay., Ankara 1989.
- _____, "Cumhuriyet Döneminde Yayımlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 1988, II/8.
- Aydar, Hidayet, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kur'an Okulu Yay., İstanbul 1996.
- Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an'daki Deyimler ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008.
- _____, *Kur'an'da Deyimler ve Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Rolü*, Pınar Yay., İstanbul 2003.
- _____, "Harfî ve Tefsirî Tercümenin İşlevselliği ve Aktüel Değeri", *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2010/33 (ss. 169-184).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Bilmen Yay., İstanbul 1973.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yay., Ankara 1996.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm (İzahlı Meâl-i Kerîm) (Önsöz kısmı)*, Çantay Neşr., İstanbul 1985.
- Çiçek, Halil, *20. Asırda Kur'an İlimleri Çalışmaları*, Timaş Yay., İstanbul 1996.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İFAV. Yay., İstanbul 2015.
- Gürbüz, Faruk, *Tercüme Problemleri ve Mealler*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- Hacımüftüoğlu, Halil, *Kur'an Tercümelerinde Yöntem Sorunu*, İz Yay., İstanbul 2008.
- Halid Abdurrahman Akk, *Usûlü't-Tefsir ve Kavâiduh*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2007.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Suhnûn li'n-Neşr., Tunus 1997.
- İslâmoğlu, Mustafa, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi (Tefsir Usulü)*, Düşün Yay., İstanbul 2014.
- Karlı, İbrahim Hilmi, "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Çeviri Yöntemi", *Kur'an Meâlleri Sempozyumu – eleştiriler ve öneriler -*, 24-26 Nisan 2003 İzmir, DİB. Yay., Ankara 2007.
- Mennâ' Halil el-Kattân, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'an*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1994.
- Özgel, İshak, *Kur'an'ın Türkçe'ye Tercümesinde Söz Dağarcığı (M. Hamdi Yazır Meâli'nde Ağızlardan İstifade Örneği)*, İdeal Ajans, Isparta 2008.
- _____, "Neden Kur'an Tercümesi Değil, Kur'an Meâli", *SOBE Dergisi*, Isparta 2006/2.
- Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Türkiyesi'nde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2012.
- Paçacı, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, İSAM. Yay., İstanbul 2006.
- Süleyman b. Salih el-Karaâvî – Muhammed b. Ali el-Hasen, *el-Beyân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mektebetu'z-Zılâl, Suudi Arabistan 1994.
- Sülün, Murat, *Kur'an Kılavuzu Mutlak Gerçeğin Sesi*, Ensar Neşr., İstanbul 2011.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşr., İstanbul 1971.

Yılmaz, Hasan, “Elmalılı ve Çantay’ın ‘Mukaddimleri’ Özelinde ‘Çeviri Olgusu’ ve ‘Kur’ân Meâllerine’ Dair”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2008/30 (ss. 93-119).

Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2012.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Viücâhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts..

Zurkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.